

روند مهاجرت در استان اصفهان

تهیه: دکتر حسن بیک محمدی (عضو هیأت علمی گروه جغرافیای دانشگاه اصفهان)

چکیده

مهاجرت یکی از ویژگیهای دموگرافیکی و تحلیل جمعیت است که به نقل و انتقالات و جابجایی سکونتی مردم از مکانی به مکان دیگر مربوط می‌شود. این جابجایی تحت تأثیر جاذبه‌ها و دافعه‌های نواحی مختلف صورت گرفته و در هر یک از مکانهای مهاجر فرست و مهاجر پذیر آثار اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی ویژه‌ای را بوجود می‌آورد.

آنها تا ۱۹/۵ درصد (شاهین شهر) رسیده است.

در این مقاله با استفاده از روشهای تاریخی و تحلیلی نگارنده نقل و انتقالات جمعیتی گذشته استان اصفهان را در ابعاد مهاجرت‌های بین استانی، خارجی و جابجایی داخلی در رابطه با عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مؤثر در آنها مطالعه کرده و اثرات مثبت و منفی اقتصادی و اجتماعی این جابجایی را در مناطق مهاجر پذیر و مهاجرت فرست استان مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است.

استان اصفهان در دهه‌های گذشته تحت تأثیر عدم تعادل در برنامه‌ریزی اقتصادی و تمرکز برنامه‌ریزی و تمرکز سرمایه‌گذاریهای صنعتی در بخش کوچکی از استان و توسعه قطبی و عدم توجه به توسعه فضایی با نقل و انتقالات شدید جمعیتی روبه‌رو بوده است. بطوری‌که در فاصله سالهای ۶۵ تا ۷۵ بیش از ۵۹۱ هزار نفر (۱۵ درصد از جمعیت استان) به این سرزمین وارد و یا در درون آن جابجا شده‌اند که از این تعداد ۴۰ درصد از سایر استانها، ۳ درصد مربوط به مهاجرین خارج از کشور و ۵۷ درصد بقیه مربوط به جابجایی‌های شهری و روستایی داخل استان بوده است. مطالعات مهاجرت‌های بین استانی اصفهان نشان می‌دهد در حالی که خالص مهاجرتی استان در ۱۳۳۵ معادل ۱۹۰ هزار نفر بوده، در سال ۱۳۷۵ این رقم به ۶۷ هزار نفر افزایش یافته است. به عبارتی این استان از حالت مهاجر فرستی به استانی مهاجر پذیر تبدیل شده است و در این میان نقش شهر اصفهان به لحاظ برخورداری از پتانسیل‌ها و توانهای بالای صنعتی، بازرگانی، فرهنگی و خدمتاتی در پذیرش مهاجرین از سایر نقاط بیشتر بوده و این شهر را با بیش از ۱/۲۶۶ هزار نفر جمعیت در ردیف سومین شهر ایران قرار داده است.

در خاتمه در راستای جلوگیری از رشد بی‌رویه جمعیت شهری، تنظیم پدیده مهاجرت و بالاخره سامان‌دهی جابجایی‌های جمعیت، شهری و روستایی راهکارهایی را برای برنامه‌ریزان مسائل شهری و جمعیتی استان ارائه می‌دهد.

مقدمه

هر گونه حرکت و جابجایی جمعیت به هر منظور و به هر هدف و به هر فاصله را مهاجرت گویند.

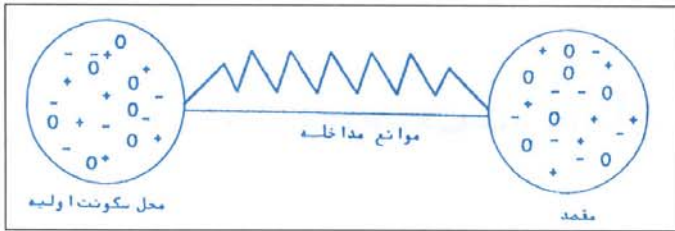
مهاجرت یکی از ویژگی‌های دموگرافیکی و یکی از جنبه‌های تحلیل جمعیت است. پدیده‌ای که به نقل و انتقال سکونتی انسان از مکانی به مکان دیگر مربوط می‌شود. مردم غالباً از سرزمین‌هایی که شرایط اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی آنها ضعیف و ناکافی است خارج می‌شوند و به مناطقی که دارای جاذبه‌های شغلی بهتر، دستمزدهای بالاتر و محرکهای اقتصادی و اجتماعی بیشتری است وارد می‌شوند.

آمار جابجایی‌های استان نشان می‌دهد که سهم شهرهای مختلف از مهاجرین خارجی و داخلی یکسان نبوده و رشد جمعیت سالانه برخی از

استان اصفهان در طول ۴۰ سال گذشته به دلیل تغییر در روند موقعیت اقتصادی و اجتماعی آن در مملکت و در نتیجه دگرگونی در ساختار

نمودار (۱):

عوامل موجود در محل اولیه
و مقصد و مداخله موانع در
مهاجرت^۴

- ۱- جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات دست دوم از منابع معتبر،
- ۲- بررسی و مطالعه کتب و اسناد مختلف،
- ۳- تحلیل داده‌ها و تبدیل آنها به نقشه‌های جغرافیایی،
- ۴- تحلیل مطالب و نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها.

مهاجرت و روند آن در استان

قبل از آن که در مورد علل، چگونگی و روند مهاجرت‌های استان صحبت شود باید گفت همانطور که مطالعات نشان می‌دهد، پدیده مهاجرت نتیجه و حاصل برخورد عوامل جذب‌کننده و دفع‌کننده محیطی و فردی سرزمین‌هاست و این مسئله همیشه مورد توجه جغرافیدانان بوده‌است.^۳ نمودار (۱) نشان می‌دهد که انسان در مکانهای مختلف با عوامل مثبت و منفی متعددی روبروست که با ارزیابی آنها محل سکونت خویش را به قصد سرزمین‌های جدید ترک می‌کند زیرا تعیین موقعیت هر محل و عوامل جاذب و دافع پنهان و آشکار آن می‌تواند اصلی‌ترین عامل و انگیزه در انجام مهاجرت‌ها باشد و مهاجرت‌های استانی نیز از این قاعده مستثنی نیست.

نقل و انتقالات جمعیتی استان اصفهان را در دو بخش مهاجرت‌های بین استانی و داخلی به شرح زیر می‌توان مطالعه کرد.

۱- مهاجرت‌های بین استانی

در سال ۱۳۳۵ استان اصفهان (شامل یزد و اصفهان) در بین استان‌های ایران از موقعیت اقتصادی و اجتماعی خاصی برخوردار نبوده و به علت اقتصاد کشاورزی یکی از نواحی مهاجرفرست ایران بوده است. آمار جدول (۱) نشان می‌دهد که این استان ضمن ارتباط مهاجرتی با استان‌های دیگر در مجموع حدود ۲۹ هزار نفر مهاجر داشته و در مقابل ۲۱۹ هزار نفر را به استانهای دیگر فرستاده است که برآیند و خالص مهاجرتی آن حدود ۱۹۰ هزار نفر بوده است.

بدیهی است سهم استانهای مختلف در مهاجرفرستی یا پذیرش مهاجرین استان متعادل نبوده و نقش برخی از آنها بسیار چشمگیر است.

جدول (۱) و نقشه (۱) نشان می‌دهد که در بین استانهای کشور سهم

عملکردی آن، از نظر نقل و انتقالات جمعیتی تغییرات زیادی داشت و از حالت مهاجرفرستی شدید به استانی مهاجرپذیر تبدیل شده است، به طوری که خالص مهاجرتی استان از ۱۹۰ هزار در ۱۳۳۵ به ۶۷ هزار در سال ۷۵ رسیده است.

بدیهی است در این مدت از نظر حجم جمعیت، ساختار شغلی، نسبت جنسی، جمعیت شهری و روستایی و بالاخره مسائل اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی در معرض تغییر و تحول شدید قرار گرفته است. مسئله مهاجرت در استان از دو نظر قابل توجه و بررسی است. یکی از نظر مهاجرت‌های بین استانی و دیگری توزیع مهاجرین در سطح استان است. شایان ذکر است که بدانیم سهم شهرستانهای مختلف در نقل و انتقالات جمعیتی یکسان نیست.

مطالعات موجود نشان می‌دهد رشد جمعیت شهری استان در برخی از شهرها در فاصله ۵۵ تا ۶۵ تا ۱۹/۵ درصد (شاهین شهر به دلایل جنگ تحمیلی) رسیده و در شهر اصفهان - به عنوان بزرگترین قطب صنعتی و خدماتی استان - تراکم زیاد جمعیتی، گرانی زمین، مسکن و اجاره خانه و مشکلات زیست‌محیطی زیادی را بوجود آورده و به خاطر لبریز شدن از جمعیت، احداث شهرهای جدیدی را در منطقه اصفهان مطرح ساخته است.

اهداف پژوهش

اهداف اصلی این پژوهش عبارتند از:

- ۱- بررسی علل تغییر در نقل و انتقالات جمعیتی استان
- ۲- شناخت عوامل مؤثر در تبدیل استان به یک ناحیه مهاجرپذیر
- ۳- نقش شهرستان‌های استان در پذیرش مهاجرین
- ۴- برآیند پدیده مهاجرت بین استان اصفهان و دیگر استان‌ها
- ۵- مشکلات ناشی از مهاجرت‌پذیری استان.

روش تحقیق

با توجه به موضوع تحقیق، حوزه مطالعاتی و مسائل آن، در پژوهش حاضر ترکیبی از روش‌های توصیفی، تاریخی و تحلیلی بکار رفته و مراحل آن به شرح زیر بوده است:

جدول (۱): وارد شدگان، خارج شدگان و مهاجرت خالص استان اصفهان ۱۳۳۵

ردیف	نام استان	وارد شدگان	خارج شدگان	مهاجرت خالص
۱	مرکزی	۲۶۸۸	۸۳۲۵۳	-۸۰۵۶۵
۲	گیلان	۵۹۹	۶۵۷	-۵۸
۳	مازندران	۸۲۲	۱۸۳۶	-۹۹۲
۴	آذربایجان شرقی	۹۰۸	۲۴۱	+۶۶۷
۵	آذربایجان غربی	۱۲۷	۱۳۲	-۵
۶	کرمانشاهان	۵۲۵	۲۲۶۲	-۱۷۱۷
۷	کردستان	۱۲۲	۱۵۰	-۲۸
۸	خوزستان و لرستان	۲۲۵۸	۱۱۰۲۳۳	-۱۰۸۱۶۵
۹	فارس و بنادر	۱۸۳۳۱	۷۲۹۱	+۱۱۱۴۰
۱۰	کرمان	۱۸۰۰	۲۰۵۳	-۲۵۳
۱۱	خراسان	۹۱۱	۱۰۴۶۶	-۹۲۵۵
۱۲	اصفهان و یزد	-	-	-
۱۳	سیستان و بلوچستان	۵۸	۱۲۲۲	-۱۱۶۲
	جمع	۲۹۲۹۱	۲۱۹۸۶	-۱۹۰۵۵

ماخذ وزارت کشور - ۱۳۳۵

استان‌های خوزستان و لرستان^۵ و مرکزی به ترتیب ۱۱۰۴۲۳ و ۸۳۲۵۳ بوده و بر روی هم حدود ۵۰ درصد از مهاجرین استان اصفهان را شامل می‌شده است. بدیهی است در این مورد توجه برنامهریزان کشور به دو قطب صنعتی ایران آن روز یعنی تهران و آبادان و ایجاد جاذبه‌های شغلی در این مراکز در جذب مهاجرین استان اصفهان بی‌تأثیر نبوده است.

در فاصله سالهای ۳۵ تا ۴۵ استان اصفهان هنوز مرحله صنعتی شدن خود را آغاز نکرده و به علت ضعف فعالیتهای صنعتی و خدماتی دارای مهاجر فرستی شدیدی بوده است. آمار موجود نشان می‌دهد که این استان در مجموع دارای بیلان منفی مهاجرتی بوده و در مقابل دریافت ۳۴۷۹۷ نفر مهاجر از سایر استانها ۲۹۱۴۴۴ نفر را از دست داده و در مجموع دارای بیلان منفی ۲۵۶۶۴۷ نفر بوده است.

در بین استانهای ایران، استان مرکزی -که شامل تهران نیز بوده است- بیشترین سهم را در پذیرش مهاجرین استان داشته و به تنهایی ۶۷ درصد از مهاجرین آن را (۱۸۷۵۰۰ نفر) را به خود اختصاص داده است و در مقابل سهم استان خوزستان نیز کاهش چشمگیری داشته است.

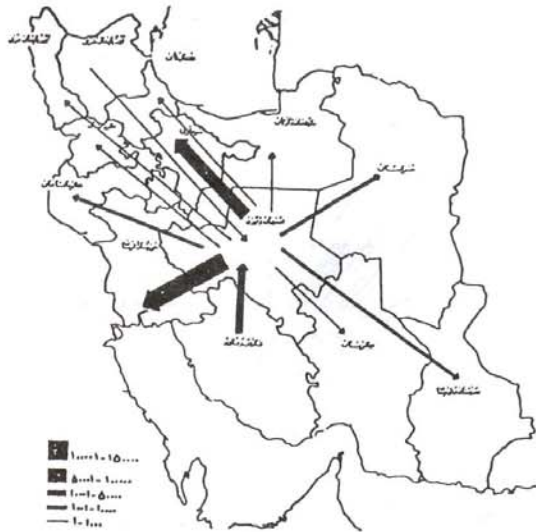
نقشه (۲) نشان می‌دهد که جریان عمومی مهاجرتها با دهه قبل خیلی تفاوت نکرده و سهم استانهای مجاور بیش از استانهای دوردست بوده است.

در فاصله ۴۵ تا ۵۵ استان یزد از استان اصفهان جدا شد و جمعیت آن نیز کاهش یافت. این دهه جمعاً ۱۴۱۵۴۶ نفر مهاجر به استان وارد و در مقابل ۲۷۴۰۸۰ نفر از آن خارج شده‌اند که نتیجه آن کاهش ۱۳۲۵۳۴ نفر جمعیت (مهاجرت خالص) بوده است.

این مدت استان اصفهان و بویژه مرکز آن مورد توجه قرار گرفته و با افزایش پتانسیلهای صنعتی، کشاورزی و خدماتی در آن بویژه احداث ذوب آهن، پالایشگاه، نیروگاه، پلی‌اکریل، پتروشیمی و... مهاجرت به آن زیاد شده و از حدود ۳۴ هزار در سال ۴۵ به ۱۴۱ هزار نفر یعنی بیش از ۴ برابر دهه قبل رسید. هر چند با توجه به تعداد کسانی که از استان مهاجرت کرده‌اند این استان دارای موازنه منفی بوده ولی کاهش این موازنه علامت تغییر و تحولات بزرگ صنعتی، کشاورزی و خدماتی استان است.

آمار جدول (۳) و نقشه (۳) نشان می‌دهد که جریان مهاجرتهای استان با دهه‌های قبل خیلی تفاوت نکرده و سهم استانهای مجاور بویژه استانهای مرکزی، خوزستان و چهارمحال بختیاری بیش از سایر استانهاست و استان مرکزی (شامل تهران) نیز بیشترین سهم از پذیرش مهاجران استان را داشته است.

در فاصله سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۵ به علت توجه بیشتر دولت به استان اصفهان و برنامهریزی و سرمایه‌گذاری در آن و در نتیجه افزایش روند قابلیت‌ها و ظرفیتهای کشاورزی، صنعتی، (از جمله فولاد مبارکه) فرهنگی و خدماتی. (آموزشی و بهداشتی و توریستی و...) و ایجاد جاذبه‌های متعدد، همچنین دور بودن از صحنه‌های جنگ، نقل و انتقال جمعیتی به سوی این استان و بویژه در قطب‌های صنعتی و کشاورزی و مراکز خدماتی آن افزایش یافت.

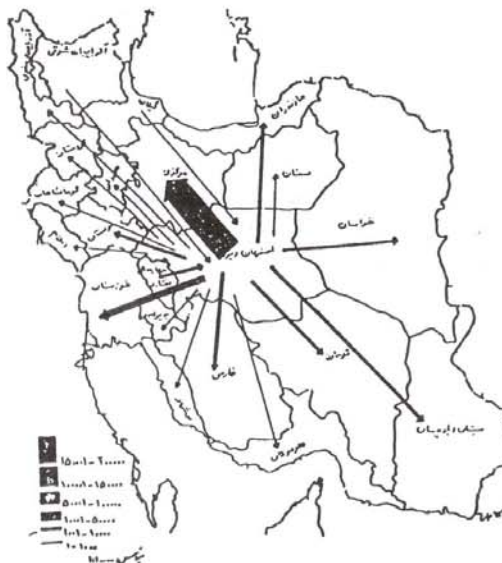

نقشه (۱): جریانهای مهاجرتی خالص بین استانی استان اصفهان ۱۳۳۵

جدول (۲): وارد شدگان، خارج شدگان و مهاجرت خالص استان اصفهان ۱۳۴۵

ردیف	نام استان	وارد شدگان	خارج شدگان	مهاجرت خالص
۱	مرکزی	۸۰۷۲	۱۹۵۵۷۲	-۱۸۷۵۰۰
۲	گیلان	۱۱۵۷	۸۶۲	+۲۹۵
۳	مازندران	۵۲۲	۳۳۶۲	-۲۸۴۰
۴	آذربایجان شرقی	۲۹۹	۹۰۵	-۶۸۹
۵	آذربایجان غربی	۵۳۲	۵۳۲	-۶۲
۶	کرمانشاهان	۶۵۳	۱۲۹۸	-۸۲۵
۷	خوزستان	۴۹۲۲	۵۱۵۶۰	-۲۶۶۳۸
۸	فارس	۵۸۱۱	۷۳۶۲	-۱۵۵۱
۹	کرمان	۲۳۶۲	۶۸۲۷	-۴۴۶۵
۱۰	خراسان	۱۳۵۲	۱۰۹۵۳	-۹۶۰۱
۱۱	اصفهان	-	-	-
۱۲	سیستان و بلوچستان	۲۲۲	۱۶۹۲	-۱۱۸۷
۱۳	کردستان	۱۲۴	۳۰۶	-۱۶۲
۱۴	همدان	۴۶۵	۶۶۲	-۱۹۷
۱۵	چهارمحال و بختیاری	۵۲۸۵	۳۱۷۶	+۲۱۰۹
۱۶	لرستان	۸۱۹	۲۸۲۹	+۲۰۱۰
۱۷	ایلام	۴	۲۹	-۲۵
۱۸	کهگیلویه و بویراحمد	۱۳۵	۶۶۹	-۵۳۴
۱۹	بنادر و جزایر خلیج فارس	۱۶۸	۵۷۵	-۴۰۷
۲۰	بنادر و جزایر بحر عمان	۹۵	۹۲۶	-۸۵۱
۲۱	سمنان	۲۹۲	۱۱۳۷	-۸۴۳
جمع		۳۲۷۹۷	۲۹۱۲۲۲	-۲۵۶۶۲۷

مأخذ مرکز آمار ایران: ۱۳۵۱

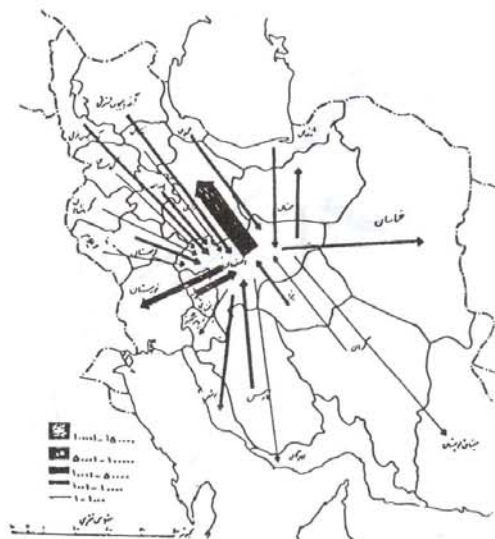

نقشه (۲): جریانهای مهاجرتی خالص بین استانی استان اصفهان ۱۳۴۵
۶۰ / دوره هشتم، شماره سی و دوم

جدول (۳): وارد شدگان، خارج شدگان و مهاجرت خالص استان اصفهان ۱۳۵۵

ردیف	نام استان	وارد شدگان	خارج شدگان	مهاجرت خالص
۱	مرکزی	۳۲۵۲۶	۱۸۰۰۶۰	-۱۴۷۵۳۴
۲	گیلان	۲۶۲۶	۱۲۱۱	+۱۴۱۵
۳	مازندران	۳۲۲۷	۱۹۱۰	+۱۳۱۷
۴	آذربایجان شرقی	۵۸۳۳	۱۶۶۵	+۴۱۶۸
۵	آذربایجان غربی	۲۵۵۱	۱۰۸۵	+۱۴۶۶
۶	کرمانشاهان	۲۵۶۰	۱۸۷۱	+۶۸۹
۷	خوزستان	۲۳۲۲۳	۲۵۵۸۷	-۲۲۳۶۴
۸	فارس	۱۲۸۷۲	۹۵۰۲	+۳۳۷۰
۹	کرمان	۳۲۱۲	۳۰۸۰	+۱۳۲
۱۰	خراسان	۷۱۷۶	۱۱۱۷۰	-۳۹۹۴
۱۱	اصفهان	-	-	-
۱۲	سیستان و بلوچستان	۲۵۷	۸۰۷	-۵۵۰
۱۳	کردستان	۶۲۸	۵۳۰	-۹۸
۱۴	همدان	۲۱۵۶	۷۲۹	+۱۴۰۷
۱۵	چهارمحال و بختیاری	۳۳۹۷۲	۳۲۹۶	+۲۰۶۷۶
۱۶	لرستان	۶۷۸۹	۲۳۵۹	+۴۴۳۰
۱۷	ایلام	۱۹۵	۹۲	+۱۰۱
۱۸	کهگیلویه و بویراحمد	۵۷۷	۱۱۵۹	-۵۸۲
۱۹	بوشهر	۵۷۱	۲۰۳۰	-۱۴۵۹
۲۰	زنجان	۶۳۷	۳۴۰	+۲۹۷
۲۱	سمنان	۱۲۹۸	۲۶۹۲	-۱۳۹۴
۲۲	یزد	۳۳۶۹	۱۲۸۲	+۱۸۸۷
۲۳	هرمزگان	۱۱۴۱	۱۳۰۱	-۱۶۰
جمع		۱۴۱۵۲۶	۲۷۲۰۸۰	-۱۳۰۵۳۴

مأخذ مرکز آمار ایران: ۱۳۵۱، نشریات استانی

نقشه (۳): جریانهای مهاجرتی خالص بین استانی استان اصفهان ۱۳۵۵

۲- مهاجرت‌های داخلی استان

در فاصله سالهای ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ جمعاً بیش از ۵۹۱ هزار نفر (معادل ۱۲/۵ درصد جمعیت استان) به استان اصفهان وارد یا در داخل آن جابجا شده‌اند، که از این تعداد ۴۰ درصد مربوط به مهاجرین از سایر استانها، ۳ درصد آن مربوط به مهاجرین خارج از کشور و ۵۷ درصد بقیه (۳۳۴۰۰۰ هزار نفر) مربوط به مهاجرتهای داخلی است، یعنی کسانی که از نواحی روستایی و شهری به قصد مهاجرت سرزمین اصلی خود را ترک کرده‌اند. (جدول (۶))

بدیهی است این جابجایی در سطح شهرستانهای مختلف استان یکسان نبوده و تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، تفاوت‌های زیادی بین آنها به چشم می‌خورد. بطوری که شهرستان اصفهان با پذیرش ۲۶۰۱۷۰ نفر یا ۴۴ درصد واردشدگان بالاترین سهم و در مقابل سهم شهرستان فریدون شهر با ۳۲۵۱ نفر یا ۵/۴ درصد پائین‌ترین نسبت بوده است، بدیهی است در این ارتباط، مرکزیت استانی، تمرکز بخش عظیمی از صنایع و فعالیتهای خدماتی، بازرگانی، بهداشتی، آموزشی... اصفهان و در مقابل انزوای جغرافیایی شهرستان فریدون شهر و ضعف فعالیتهای صنعتی، خدماتی و رفاهی این شهر بی‌تأثیر نبوده است. تمرکز و تراکم سرمایه‌ها و تنوع جاذبه‌های شغلی شهر اصفهان موجب شده که نزدیک به ۴۵ درصد از مهاجرین این شهر مربوط به استانهای دیگر است.

آمار جدول فوق همچنین نشان می‌دهد که ۴ درصد از مهاجرین این شهرستان از خارج کشور و حدود ۵۱ درصد بقیه مربوط به مهاجرتهای روستائی و شهری داخل استان بوده است. در مجموع می‌توان گفت ۲۵/۷ درصد از جمعیت این شهرستان متولد این شهر نبوده و مهاجر محسوب شده‌اند.

در مورد مهاجرین خارج از کشور نیز سهم شهرستانهای استان برابر نیست، آمار جدول فوق همچنین نشان می‌دهد که در بین شهرستانهای استان، نطنز با ۷/۲ درصد و سمیرم با صفر درصد تفاوت‌های زیادی را با هم نشان می‌دهند، با توجه به وجود صنایع متعدد در اطراف نطنز و انزوای جغرافیایی این شهرستان به نظر می‌رسد این مهاجرین اغلب افغانی باشند. آمار جدول فوق نشان می‌دهد که از نظر مهاجرین شهرستانی (شهر یا آبادی همان شهرستان) شهرستان نائین با ۵۸/۴ درصد از مهاجرین خود اول و شهرستان برخوار و میمه با ۱۴/۵ درصد در آخرین مرحله قرار گرفته است.

آمار جدول (۶) نشان می‌دهد که سهم مهاجرتهای روستایی نواحی در شهرستانهای نسبتاً محروم و دور افتاده استان همانند نائین، فریدن، فریدون شهر و اردستان اغلب بیش از ۵۰ درصد از جابجایی‌ها را تشکیل می‌دهد. آمار این جدول همچنین نشانگر این واقعیت است که سهم مهاجرین شهرستانهای استان از مهاجرتهای شهرستانهای دیگر استان نیز بسیار متفاوت است، اعداد ستون چهارم این جدول نشان می‌دهد که در بین شهرستانهای استان شهرستان برخوار و میمه با ۴۱/۷ درصد بیشترین و شهرستان کاشان با ۱۰/۳ درصد کمترین رانشکیل می‌دهند. بدیهی است

آمار جدول (۴) نشان می‌دهد که در سال ۱۳۶۵ در مقابل ۷۸۱۶۶ نفر که از استان مهاجرت کرده‌اند ۱۵۳۳۲۲ نفر به آن وارد شده‌اند که بیان مهاجرت آن مثبت بوده و خالص مهاجرتی آن ۷۵۱۵۷ نفر بوده است. در این دهه استان اصفهان با ۲۳ استان دیگر کشور ارتباط مهاجرتی داشته و تعداد مهاجرین به آن دو برابر بیش از مهاجرت کنندگان از استان بوده است. آنچه که در جدول (۴) و نقشه (۴) به چشم می‌خورد و قابل تأمل است، این است که جریان مهاجرت عمومی استان اصفهان و خوزستان نسبت به سالهای قبل کاملاً عوض شده است. در این سال حجم مهاجرین استان خوزستان به استان اصفهان بسیار چشمگیر بوده و بیش از ۴۰ درصد از مهاجران به آن را تشکیل داده است. در این ارتباط وقوع جنگ تحمیلی و هجوم آواره‌های جنگ به استان^۶ را نمی‌توان از نظر دور داشت.

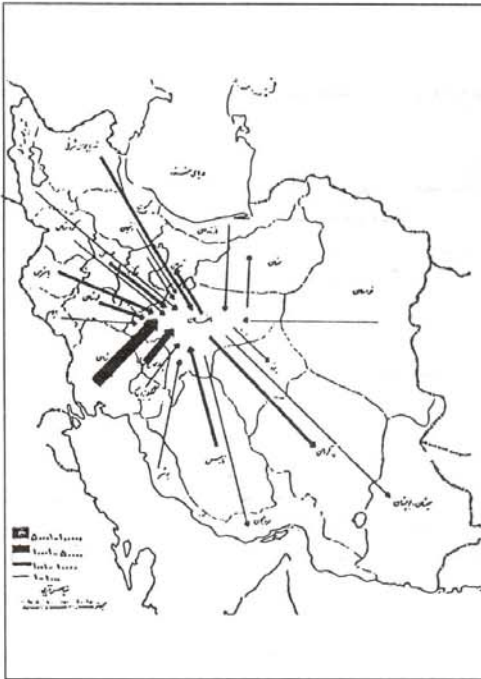
داده‌های آماری فوق نشان می‌دهد که در سال ۱۳۶۵ استان اصفهان یکی از استانهای مهاجرپذیر ایران بوده است. نقشه (۴) نشان می‌دهد بعد از استان خوزستان، استان چهارمحال بختیاری نیز سهم زیادی از مهاجرین به استان رانشکیل داده و با ۱۴/۷ هزار نفر بیش از ۹/۵ درصد از مهاجرین استان را به خود اختصاص داده است. این نقشه همچنین نشان می‌دهد که سهم مهاجرین به استان تهران نیز کاسته شده و همانند قبل سهم عمده مهاجر فرستی و مهاجرپذیری استان مربوط به استانهای مجاور است. آمار فوق نشان می‌دهد که در این سال، خالص مهاجرتی استانهای اصفهان با خوزستان ۵۱۹۰۷+ و اصفهان با چهارمحال ۱۱۸۸۰+ نفر بوده است. در سرشماری سال ۱۳۷۵ استان اصفهان روند مهاجرپذیری خود را همچنان حفظ نموده و در مجموع از ۲۵ استان دیگر کشور جمعاً ۲۳۲۸۲۲ نفر مهاجر را پذیرفته و در شمار یکی از استانهای مهاجرپذیر ایران محسوب شده است و در فاصله سالهای ۶۵ تا ۷۵ در مجموع ۶۷۴۷۲+ خالص مهاجرتی داشته است.

بدیهی است جمعیت‌های مهاجر در سطح شهرستانهای استان به صورت متعادل توزیع نشده و از این میان سهم شهرستان اصفهان به لحاظ مرکزیت و برخورداری از قابلیت‌ها و توانهای بالای بازرگانی، صنعتی، فرهنگی، آموزشی، خدماتی و کشاورزی (به علت قرار گرفتن در قلب قطب کشاورزی و شهری - صنعتی استان) با ۴۴ درصد بیشترین بوده است. آمار جدول (۵) و نقشه (۵) نشان می‌دهد در بین استانهای کشور استانهای خوزستان و چهارمحال و بختیاری بیشترین سهم مهاجر فرستی به استان اصفهان را داشته است. نقشه مذکور نشان می‌دهد که جریانهای مهاجرتی این استان با سالهای قبل کاملاً تفاوت کرده و سهم استانهای دوردست و غیرهمجوار مانند هرمزگان، کرمان، سیستان و بلوچستان، خراسان، مازندران و خوزستان در مهاجر فرستی به استان بیش از پیش افزایش یافته است. بدیهی است در این مهاجرپذیری تحولات عمده‌ای که در ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان پویژه شهرهای واقع در منطقه اصفهان صورت گرفته بسیار مؤثر بوده است.

جدول (۴): وارد شدگان، خارج شدگان و مهاجرت خالص استان اصفهان ۱۳۵۶

ردیف	نام استان	وارد شدگان	خارج شدگان	مهاجرت خالص
۱	تهران	۳۰۰۷۹	۳۴۲۵۵	-۲۲۷۶
۲	مرکزی	۲۲۴۶	۱۹۷۵	+۲۷۱
۳	گیلان	۱۷۶۵	۹۱۲	+۸۵۳
۴	مازندران	۲۱۳۶	۱۶۲۶	+۵۱۰
۵	آذربایجان شرقی	۲۵۱۱	۷۶۶	+۱۷۴۵
۶	آذربایجان غربی	۱۰۱۲	۷۶۱	+۲۵۱
۷	کرمانشاهان	۲۷۹۱	۱۰۲۲	+۱۷۶۹
۸	خوزستان	۶۲۳۳۷	۱۰۲۳۰	+۵۱۹۰۷
۹	فارس	۹۳۳۱	۶۱۶۳	+۳۱۶۸
۱۰	کرمان	۱۷۲۵	۳۲۰۱	-۱۴۷۶
۱۱	خراسان	۳۴۱۰	۳۰۱۷۰	+۳۹۳
۱۲	اصفهان	-	-	-
۱۳	سیستان و بلوچستان	۱۲۵۰	۱۵۱۷	-۲۶۷
۱۴	کردستان	۷۸۲	۵۷۷	+۲۰۷
۱۵	همدان	۲۰۶۰	۶۱۱	+۱۴۴۹
۱۶	چهارمحال و بختیاری	۱۲۷۵۲	۲۸۷۲	+۱۱۸۸۰
۱۷	لرستان	۶۸۷۱	۹۹۶	+۵۹۰۲
۱۸	ایلام	۲۹۵	۱۸۲	+۱۱۱
۱۹	کهگیلویه و بویراحمد	۱۲۵۲	۹۰۲۹	+۵۵۰
۲۰	بوشهر	۲۱۵۱	۱۷۷۷	+۳۷۲
۲۱	زنجان	۶۲۰	۶۰۵	+۱۵
۲۲	سمنان	۲۷۰	۲۸۲	-۱۲
۲۳	یزد	۱۳۶۸	۱۴۴۲	-۷۵
۲۴	هرمزگان	۱۶۸۵	۱۸۹۷	-۲۱۲
	جمع	۱۵۳۳۱۲	۷۸۱۶۶	+۷۵۱۵۷

مأخذ مرکز آمار ایران: ۱۳۵۶

نقشه (۴): جریانهای مهاجرتی خالص بین استانی استان اصفهان ۱۳۶۵

جدول (۵): وارد شدگان، خارج شدگان و مهاجرت خالص استان اصفهان ۱۳۷۵

ردیف	نام استان	وارد شدگان	خارج شدگان	مهاجرت خالص
۱	آذربایجان شرقی	۳۱۰۹	۲۲۶۶	+۸۴۳
۲	آذربایجان غربی	۳۹۹	۲۲۸۲	-۱۸۸۳
۳	اردبیل	۲۷۶	۶۵۲	-۳۷۶
۴	اصفهان	-	-	-
۵	ایلام	۱۲۳۳	۵۷۹	+۶۵۴
۶	بوشهر	۵۲۵۶	۲۹۱۰	+۲۳۴۶
۷	تهران	۲۵۸۱۲	۲۸۲۷۷	-۲۲۴۶۵
۸	چهارمحال و بختیاری	۲۸۰۲۹	۶۱۲۳	+۲۱۹۰۶
۹	خراسان	۸۱۳۶	۷۱۰۷	+۱۰۲۹
۱۰	خوزستان	۵۲۹۲	۳۵۶۱۳	+۱۷۳۲۱
۱۱	زنجان	۵۵۱	۳۳۸	+۲۱۳
۱۲	سمنان	۸۸۳	۱۰۹۷	-۲۱۴
۱۳	سیستان و بلوچستان	۲۲۰۷	۲۲۶۶	+۵۵۹

(مأخذ مرکز آمار ایران: ۱۳۷۵)

ردیف	نام استان	وارد شدگان	خارج شدگان	مهاجرت خالص
۱۴	فارس	۱۶۵۹۸	۱۶۰۰۱	+۵۹۷
۱۵	قم	۲۹۷۳	۶۹۸۰	-۲۰۰۷
۱۶	کردستان	۶۶۸۹	۱۷۶۲	+۴۹۲۷
۱۷	کرمان	۶۵۷۲	۳۷۵۹	+۲۸۱۳
۱۸	کرمانشاه	۷۲۷۲	۲۲۰۲	+۵۰۷۰
۱۹	کهگیلویه و بویراحمد	۲۹۲۳	۱۹۰۵	+۱۰۳۸
۲۰	کهگیلویه و بویراحمد	۳۳۲۵	۳۳۸۸	-۶۳
۲۱	لرستان	۱۰۵۵۲	۳۷۱۸	+۶۸۳۴
۲۲	مازندران	۵۱۲۶	۳۴۱۳	+۱۷۱۳
۲۳	مرکزی	۵۷۲۶	۲۹۶۲	+۲۷۶۴
۲۴	هرمزگان	۵۲۰۶	۲۹۸۹	+۲۲۱۷
۲۵	همدان	۳۸۹۲	۲۲۶۹	+۱۶۲۵
۲۶	یزد	۳۲۷۹	۲۱۸۰	+۱۰۹۹
	جمع	۲۲۴۸۲۲	۱۶۶۳۵۰	+۵۸۴۷۲

کاشان این کمبود را افزایش سهم مهاجرین از سایر استانهای (۴۳/۸ درصد) جبران کرده است.

توزیع مهاجرین در استان

آمار جدول (۶) نشان می‌دهد که در دهه ۶۵ تا ۷۵ جمعاً ۵۹۱۶۴۰ نفر یا حدود ۱۵ درصد از جمعیت استان به این استان وارد یا درون آن جابجا شده‌اند. بدیهی است این جمعیت در سطح شهرستانهای آن بصورت متعادل توزیع نشده و از این میان سهم شهرستان اصفهان به لحاظ برخورداری از قابلیت‌ها و توانهای بالای بازرگانی، صنعتی، فرهنگی، آموزشی و خدماتی و کشاورزی (به علت قرار گرفتن در قلب قطب کشاورزی و قطب شهری صنعتی استان و منطقه اصفهان) با ۴۴ درصد بیشترین بوده است، بعد از این شهرستان، شهرستان برخوار و میمه با ۹/۶ درصد قرار دارد و در مقابل شهرستانهای نطنز، سمیرم و فریدون شهر و اردستان به علت دوری از مرکز و انزوای جغرافیایی و فراهم‌آکنات صنعتی و خدماتی کمترین حد (کمتر از ۱ درصد) را داشته‌اند.

نقشه (۵):

جریانهای مهاجرتی خالص بین استانی استان اصفهان ۱۳۷۵

از طرفی چنانچه بخواهیم نسبت افراد و مهاجرین وارد شده به شهرستان را با جمعیت آن مقایسه کنیم، معلوم می‌شود این نسبت در شهرستان برخوار و میمه با ۲۵/۷ درصد جمعیت بیشترین و در شهرستانهای سمیرم (۵/۴) نطنز (۷/۲) فریدون شهر (۷/۳) و فریدون (۷/۵) کمترین بوده است. (جدول ۴)

جدول (۶): وضعیت مهاجرت به استان ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵

شهرستان	وارد شده نفر	از سایر استانها	شهرستانهای دیگر استان	شهریآبادی مدان شهرستان	خارج از کشور	نسبت جمعیت مهاجر به	
						شهرستان	استان
اردستان	۳۹۶۹	۲۷/۱	۲۰/۸	۲۹/۷	۲	۸/۸	۴/۷
اصفهان	۲۶۰۱۷۰	۲۲/۶	۱۷/۵	۳۲/۴	۲	۱۶/۱	۲۴
برخوار و میمه	۵۶۹۲۵	۳۹/۷	۲۱/۷	۱۴/۷	۳/۴	۲۵/۷	۹/۶
خدمتی شهر	۲۹۳۰۷	۳۲/۹	۳۶/۷	۲۵	۲/۸	۱۵/۱	۲/۹
غوثسار	۳۲۶۶	۳۹/۲	۳۱/۶	۲۷/۶	۰/۱	۸/۹	۵/۵
سمیرم	۳۵۰۸	۳۲/۱	۲۷/۹	۳۷/۲	۰	۵/۲	۰/۵۵
شهرضا	۲۷۰۱۰	۲۴/۲	۳۶/۷	۱۷/۸	۰/۸	۱۶/۲	۲/۵
فریدون	۱۰۳۲۴	۱۶/۷	۲۷/۳	۵۵/۶	۰/۱	۷/۵	۱/۷
فریدونشهر	۳۲۵۱	۱۳/۷	۳۵/۲	۵۰/۱	۰/۸	۷/۳	۰/۵۴
فلورجان	۲۶۹۲۶	۲۲/۲	۲۸/۷	۲۵/۲	۱/۹	۱۲/۸	۶/۹
کاشان	۲۱۰۱۰	۲۳/۸	۱۰/۳	۲۱	۳/۶	۱۲/۲	۲/۹
گلپایگان	۱۰۸۲۱	۲۱/۷	۲۱/۵	۳۵/۹	۰/۵	۱۳/۶	۱/۸
لنجان	۳۶۵۲۸	۳۷/۹	۳۱/۸	۲۹/۵	۰	-	۶/۱

بدیهی است در افزایش جابجایی‌های جمعیت و مهاجرین وارد شده به شهرستان برخوار و میمه سهم مهاجرین از شهرستانهای دیگر استان از شهرستانهای دیگر بالاتر است. (۴۱/۷) و در این مورد گرانی قیمت مسکن و زمین و اجاره خانه در شهر اصفهان و نزدیکی این شهرستان به اصفهان بسیار مؤثر بوده است. شایان ذکر است که بدانیم در میان شهرهای این شهرستان شهر شاهین شهر با رشدی معادل ۱۹/۵ و ۵/۵ درصد به ترتیب در سالهای ۵۵-۶۶ و ۶۵-۷۵ پذیرش تعداد زیادی از این مهاجرین نقش زیادی داشته و کاهش رتبه جمعیتی این شهر در نظام شهری استان از رتبه ۲۳ در ۵۵ به ۶ در سال ۱۳۷۵ به همین علت بوده است.

همچنین رشد سریع جمعیت شهری دیگر شهرهای شهرستان برخوار در سالهای ۶۵ تا ۷۵ از جمله گز (۴/۹ درصد) دولت آباد (۴/۸) و خورزوق (۶/۲ درصد) در این ارتباط بی‌تأثیر نبوده است و این میزان رشد نشان می‌دهد که بیشتر جمعیت مهاجر به این شهرستان در مراکز شهری این شهرستان سکونت داشته‌اند. آمار جدول (۷) نشان می‌دهد که از مجموع مهاجرین استان در دهه ۶۵ معادل ۷۵/۵ درصد در مراکز شهری و ۲۴/۵ درصد بقیه در نواحی روستایی ساکن شده‌اند. همچنین آمار جدول (۸) نشان می‌دهد با توجه به محل اقامت قبلی مهاجرین استان، مهاجرتهای شهر به شهر با ۵۷/۱ درصد بیشترین و جابجایی‌های روستا به روستا با ۵/۹ درصد

اصفهان خارج شده‌اند به استانهای مرکزی و خوزستان وارد شده‌اند، از سال ۴۵ به بعد استان اصفهان و بویژه مرکز آن در برنامه توسعه کشور قرار می‌گیرد و به دنبال سرمایه‌گذاران فراوان و استقرار صنایع به تدریج از حالت مهاجر فرستی به مهاجر پذیری تبدیل می‌گردد، آمار موجود نشان می‌دهد که در ۴۰ سال گذشته خالص مهاجرتی استان از ۱۹۰ هزار در ۶۷۵۰۰+ نفر در ۷۵ افزایش یافته است. در این افزایش، برنامه‌ریزی، سرمایه‌گذاری و تأسیس صنایعی چون ذوب آهن، فولاد مبارکه، پتروشیمی، پالایشگاه، پلی‌اکریل، نیروگاه و توسعه مراکز آموزشی، بهداشتی، بازرگانی، و خدماتی در شهر و منطقه اصفهان و بالاخره جذب بخش عظیم مهاجرین بسیار مؤثر بوده است.

در اثر مهاجرت به شهر و منطقه اصفهان رشد جمعیت شهری برخی از مراکز شهری آن از جمله در شاهین شهر در برخی از سالها به ۱۹/۵ درصد هم رسیده است. البته در این افزایش جمعیت علاوه بر جاذبه‌های صنعتی و خدماتی و کشاورزی منطقه، مجاورت استان با خوزستان و وقوع جنگ تحمیلی بی‌تأثیر نبوده است. □

مبارکه	۱۹۲۲۲	۲۹/۳	۳۵/۹	۳۳/۱	۱/۵	۱۷/۶	۳/۲
نائین	۶۶۵۱	۲۶/۳	۱۴/۷	۵۸/۲	۰/۲	۱۲/۳	۱/۱
نصف آباد	۲۸۷۸۷	۲۸/۲	۲۹	۲۰	۲/۲	۱۵/۶	۸/۲
نطنز	۲۰۰۵	۳۷/۷	۲۱/۳	۳	۷/۲	۱۰/۲	۰/۲۷
استان	۵۹۱۶۴۰	۳۳۸۸۲۲	۱۲۵۶۲۱	۱۸۸۸۰	۱۷۲۹۲	۱۵	-
درصد	۱۰۰	۴۰	۲۰	۳۲	۳	-	۱۰۰

منبع: نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان و هفده شهرستان آن
مرکز آمار ایران

جدول (۷): وضعیت مهاجرین استان از نظر اسکان (۶۵ تا ۷۵)

کل مهاجرین	ساکن در شهر	درصد	ساکن در روستا	درصد
۵۹۱۶۴۰	۲۲۹۰۱۶	۷۵/۵	۱۲۶۶۲۴	۲۲/۵

و ماخذ نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان سال ۷۵ من ۲۰

جدول (۸): وضعیت مهاجرین استان با توجه به محل اقامت قبلی مهاجرین محل سرشماری (۶۵ - ۷۵)

روستایه شهر	شهریه شهر	روستایه روستا	شهریه روستا	نامعلوم
۱۶/۲	۵۷/۱	۵/۹	۱۷/۶	۳

و ماخذ نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان سال ۷۵ من ۲۰

کمترین نسبت‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

نتیجه

پس‌پسند مهاجرت یکی از ویژگیهای دموگرافیکی و کمی و یکی از جنبه‌های تحلیل جمعیت است، انسان غالباً از سرزمین‌هایی که شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آنها ضعیف و ناکافی است خارج می‌شود و به مناطقی که دارای جاذبه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بهتری است وارد می‌شود. استان اصفهان در چهار دهه گذشته به علت تغییر در روند شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و در نتیجه تغییر در ساختار عملکردی خود بانقل و انتقالات جمعیتی زیادی روپرو بوده و از استانی مهاجر فرست به منطقه‌ای مهاجر پذیر تبدیل شده است، هر چند این جابجایی‌ها در سراسر استان صورت گرفته است ولی نقش شهرستان اصفهان را به عنوان مرکز استان و قطب اصلی فعالیتهای صنعتی، کشاورزی و خدماتی در جذب مهاجرین داخلی و خارجی نمی‌توان از نظر دور داشت. قبل از سال ۱۳۴۵ اساس برنامه‌ریزیهای شهری و منطقه‌ای ایران بر محور دو قطب شهری ایران یعنی تهران و آبادان استوار بوده و این مراکز از سراسر ایران از جمله اصفهان مهاجرین زیادی را به سوی خود جذب کرده‌اند، به طوری که بیش از ۸۵ درصد از افرادی که در سال ۱۳۳۵ از استان

پاورقی:

- 1) W,Kuls Bevolkemgs Geographic studenbucher der geographic Stuttgart 1980, page 158.
- 2) نظری، علی اصغر، جغرافیای جمعیت ایران - پیام نور، ۱۳۷۳، ص ۱۶۵.
- 3) James,L.Newman/Gordone Matzke ,Population Pattem, Dynamic and Prospects 1987 United State of America Newjersey Page 167.
- 4) E.S.Lee 1966 a Theory of Migration Demography V3,P50.
- 5) خوزستان و استان لرستان در ۱۳۳۵ یک استان بوده‌اند.
- 6) سکونت بخش عظیمی از این جمعیت در شاهین شهر.
- 7) احمدی، سیروس: بررسی مهاجرت‌های بین استانی در استان اصفهان، مجله فرهنگ اصفهان، شماره‌های ۷ و ۸، سال ۷۷، ص ۷۰.